

Moderniteten granskad

Samtal mellan Bengt Göransson och Martin Kylhammar, professor och idé- och litteraturhistoriker i Linköping med utgångspunkt från Kylhammars nyutkomna bok ”Pojken på vinden. Filosofiska essäer” i ABF-huset 31 januari 2011.

Martin Kylhammar inledde med att säga att han skrivit boken lika mycket som professor i idéhistoria som pojken Martin, nämligen den pojke som gick på upptäcktsfärd med hjälp av en ficklampan på vinden till Karlskogas folkhögskola för femtio år sedan – där han växte upp. Den ”ficklampa”, dvs sin egen nyfikenhet och vilja att lära ville han inte bli av med. Då skulle livet bli fattigare.

Han gick sedan över till att citera Strindbergs framtidspessimism när denne skrev ”Det går framåt, framåt – åt helvete!, dvs Strindberg var redan under den första industriella epoken inne på att naturresurserna kunde ta slut – då för tiden gällde det sten-och träkol – och att människan bedrev rovdrift på naturen. Strindberg beundrade John Ericsson och hans solmaskin som han presenterat i avhandlingen ”Om solvärmens användande som mekanisk kraft” från 1868, ett evigt alternativ, alltså, till de icke förnybara energikällorna.

Mot Strindberg ställer Kylhammar i sin bok Lubbe Nordström, ”Lortsveriges” författare och engagerad förespråkare för ett globalt, fredligt världssamhälle. Nordström förde ett motsatt resonemang. Det är inte naturen, menade han, utan människan som avgör vad som är en naturresurs. På Strindbergs tid var inte oljan en resurs, inte heller uran, och vad som blir användbart i framtiden vet vi inte idag. Vad det gäller är att förvalta Einsteins insikt om att energiinnehållet i materien är oändligt stort. Naturresurserna är alltså inte alls statiskt begränsade utan deras storlek är beroende av våra tekniska och vetenskapliga insikter i hur naturen kan brukas.

”Våra vetenskapliga insikter och vår teknik får naturen att resa sig ur historiens dimmhav lika ny, lika strålande, lika leende, lika lockande och lika full av löften som då den först reste sig ur urtidshavet. Men den måste göras om, föråldrade städer måste dö, skogar förvandlas till åkerfält, åkerfält som intet ge till skogar; sjöar måste fyllas och fast land utgrävas. En ny mänsklighet håller på att skapas av denna upptäckt, med blicken mot framtiden, och dess religion heter därför arbetet.”

Så skrev den utvecklingsoptimistiske Lubbe Nordström, som kanske även skulle kunna kallas en sann modernist. Mot både Strindberg och Nordström ställde Kylhammar Sten Selander, poet och botanist, som redan på 30-talet framträdde en vägröjare för den moderna miljörörelsen. När Kungl vetenskapsakademien inrättades 1739 var det med det uttalade syftet att göra människan till naturens herre. Men Selander menade att ”maskinåldern” förändrat vårt förhållande till naturen. Med ökad makt borde följa ett nytt ansvar, ansåg Selander, annars skulle naturen slå tillbaka. Naturvården var inte till för naturens skull utan för människans, menade han. I stället för exploatering på ren rutin borde vi tänka efter vad som på längre sikt kunde anses vettigt. Så borde människan kunna bli naturens både herre och tjänare. ”Framåt, således, men rakt inte alldeles åt helvete”, sammanfattar Kylhammar.

Kylhammar fick också frågan från publiken vad som menades med modernitet varpå han gav följande svar, som också står att läsa i hans bok: ”Moderniseringsprocessen handlar om att successivt förändra (vanligtvis i betydelsen öka) vårt handlingsutrymme genom teknisk och ekonomisk utveckling, vetenskaplig kunskapsproduktion och begreppsförändringar – och genom en strävan att bryta upp från ett liv styrt av affekter, rutiner, traditioner och fördomar.”

Han kom också in på kunskapens och bildningens natur. Kunskapen delade han upp i tre delar, 1) auktoritetskunskap, dvs sådan kunskap som vi medvetet och ofta omedvetet övertagit av andra, oftast äldre personer i vår omgivning och som vi oreflekterat håller för sanning och själva vidarebefordrar, 2) reflekterad kunskap, dvs sådan kunskap som vi undersökt och aktivt tagit ställning till och 3) metakunskap, dvs kunskap om kunskapen, hur den kommer till och utvecklas.

När det gäller bildning så vände han sig bestämt mot den sortens mekaniska inlärning av kanon

som även S-E Liedman kritiserar i sin nyutkomna bok om skolan, "Hets", dvs att man bara lär sig något därför att "det kommer på provet." Han framhöll att det var omöjligt att i nuet säga vad som vore värt att behålla och vad som lika gärna kunde glömmas bort och tog de gamla stamsångerna som exempel. Vem sjunger idag "I sommarens soliga dagar"? Men på den tiden alla skolbarn fick lära sig stamsångerna i "Sjung, svenska folk" trodde man att det var för evigt. Tankefelet när det gäller att upprätta kanon är dock inte i första hand att oförutsägbara delar snart blir ointressanta utan snarare att allt är potentiellt intressant, vilket gör det omöjligt att välja, menade han. För den som har en ficklampa i handen är allt värt att veta, ville Kylhammar säga.

Samtidigt ville han försvara kanon i den meningen att han verkligen unnade var och en att läsa Strindberg och Ellen Key. Att erövra bildning i denna gammaldags bemärkelse var ett berika sig själv på ett helt annat sätt än genom marknaden, ett sätt att värja sig mot andlig utarmning för att i stället känna glädje över vårt rika kulturarv. Och borde naturvetenskaplig kunskap, åtminstone i populärvetenskaplig form, ingå i detta bildningsbegrepp? Självklart, svarade Kylhammar, och här hade också Sverige och Norden en stark folkbildningstradition att falla tillbaka på med studiecirkel och populärvetenskapliga artiklar i mängd.

Borde också skolan fostra, borde den vara en "etik-och karaktärsskola", som han uttryckte det, och inte bara en kunskapsskola? Om denna fråga för han tänkvärda samtal i boken med sin vän M. Mare i den franska by där han vistas stor del av året. M. Mare opponerar sig mot detta intrång i den personliga integriteten medan själv håller mera på den (möjligen lutherska) tanken att skolan ska fostra.

M. Mare pläderar för vett och etikett i umgänget mellan människor i skolan och utanför men att kräva att en elev stänger av mobilen på lektionstid är något helt annat än att pådyvla honom en kristen värdegrund eller idéer om jämlikhet mellan män och kvinnor. Vid en lång frukost kommer de två herrarna varandra närmare. Kylhammar förstår vitsen med rediga krav, respekt för regler och civiliserade umgängesformer, sanktioner och tidiga betyg för att eleverna ska få större chans att fungera som bourgeois, dvs yrkesmän. Och M. Mare inser att karaktärsfostran inte måste betyda ideologifabrik utan kan hjälpa ungdomarna att bli citoyen, dvs medborgare. "På medborgare trampar man inte, sätter inte heller betyg. Medborgare blir vi genom att samtala om saker, diskutera, vända och vrida."

Kerstin Vinterhed